

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Dnro K2022-12

1(3)

17.10.2022

Lausuntopyyntönnö: HE 189/2022 vp

HALLITUKSEN ESITYS EDUSKUNNALLE LAIKSI SUKUPUOLEN VAHVISTAMISESTA JA SIIHEN LIITTYVIKSI LAEIKSI

Suomen Asianajajaliitto (jäljempänä ”Asianajajaliitto”) kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

Yleisiä huomioita

Asianajajaliitto pitää sukupuolen vahvistamista koskevan lainsäädännön uudistamista välttämättömänä erityisesti siitä näkökulmasta, että lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksesta sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä ollaan luopumassa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön sekä lukuisten esityksessään listattujen kansainvälisten instituutioiden kannanottojen mukaan Suomen nykyllä lainsäädännöllä voidaan todeta olevan ristiriidassa ihmisoikeuksien edistämisen kanssa.

Asianajajaliitto pitää tärkeänä, että uudella lainsäädännöllä vahvistetaan sukupuolensa vahvistavien henkilöiden itsemääräämisoikeutta. Asianajajaliitto pitää itsemääräämisoikeuden kannalta tärkeänä esityksen lähtökohtaa, jossa sukupuolen juridinen vahvistaminen eriytetään lääketieteellisestä prosessista.

Laki sukupuolen vahvistamisesta

Sukupuolen vahvistamisen edellytykset

Sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin liittyen Asianajajaliitto katsoo, että alle 18-vuotiaiden asema tulisi huomioida esityksessä paremmin. Tämä käy ilmi myös esityksen kattavista perusteluista, joissa lapsen asemaa arvioidaan, sekä esityksessä referoiduista ihmisoikeusinstituutioiden kannanotoista. Koska juridinen ja lääketieteellinen sukupuolen vahvistamisprosessi erotetaan toisistaan, menettää myös vaatimus 18 vuoden iästä merkitystään. Asianajajaliitto on aiemmissa kannanotoissaan vaatinut ikärajaan liittyvää jatkovalmistelua.

Esityksen perusteluihin on lisätty lausuntopalautteen pohjalta jonkin verran pohdintaa siitä, miten lapsen edun korostaminen voi johtaa käytännössä siihen, että lapsen omaa tahtoa ei pidetä riittävän luotettavana selvityksenä hänen hyvinvoinnistaan tai yksilöllisestä edustaan. Asianajajaliitto pitää tätä tarkempaa pohdintaa tärkeänä riippumatta siitä, mikä sääntelyratkaisu on valittu.

Asianajajaliitto kiinnittää huomiota siihen, että Suomea lukuun ottamatta muissa pohjoismaissa asia on joko ratkaistu tai etenemiselle on annettu suuntaviivat. Asianajajaliitto kehottaa kiinnittämään huomiota lapsen edun ensisijaisuuteen ja siihen, että alaikäiselle mahdollistetaan ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden riittävät keinot omaa identiteettiään vastaavan sukupuolen vahvistamiseen.

Hakemusmenettely

Asianajajaliitto kehottaa pohtimaan, olisiko hakemusmenettelyn sijaan ilmoitusmenettely paitsi sukupuolensa vahvistavan, myös viranomaisresurssien kannalta. Ilmoitusmenettely toisi sukupuoli-identiteettiä koskevan päätöksenteon täysimääräisesti henkilön itsemääräämisoikeuden piiriin. Lisäksi se helpottaisi ja nopeuttaisi menettelyä, mikä olisi sukupuolensa vahvistavan henkilön edun mukaista.

Asianajajaliitto pitää hyvänä lisäyksenä sitä, että Digi- ja väestötietovirastolle ollaan säätämässä velvollisuus antaa tietoa hakemuksen käsittelystä ja sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksista.

Lääketieteellinen tutkimus ja palvelut

Asianajajaliitto katsoo, että vahvistettua sukupuolta tulee pitää henkilön sukupuolena. Tämä ei kuitenkaan saa tosiasiallisesti johtaa tilanteeseen, jossa henkilöltä evättäisiin pääsy esimerkiksi lisääntymisterveyden kannalta tarpeellisten palveluiden piiriin. Asianajajaliitto katsoo, että tarpeettomasti sukupuolittuneisuudesta lainsäädännössä tulisi katavasti pyrkiä eroon.

Esityksessä kuitenkin todetaan, että esimerkiksi osa lääketieteellistä tutkimusta koskevasta lainsäädännöstä, jossa suojellaan raskaana olevaa henkilöä, on termistöltään sukupuolittunutta, ja suoraan kansallisesti sovellettavaa EU-säätelyä. Tällaisissa tilanteissa Asianajajaliitto pitää välttämättömänä, että henkilön oikeus tarvitsemiinsa palveluihin turvataan riippumatta siitä, onko henkilö vahvistanut sukupuolensa.

Asianajajaliitto pitää pääosin terminologian selkeyttämiseen tähtääviä säätelyratkaisuja näiltä osin onnistuneina. Lisäksi liittyntä rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen on huomioitu kiitettävällä tavalla siten, että mitä kyseisessä laissa nykytilassa säädetään naisesta, sovellettaisiin jatkossa raskaana olevaan henkilöön sukupuolesta riippumatta.

Sukupuoli ja vanhemmuus

Kaiken kaikkiaan Asianajajaliitto katsoo, että juridisen sukupuolen on oltava ensisijainen vanhemmuutta määrittävä tekijä, ja on tärkeää, että nimikettä on mahdollista myös jälkikäteen muuttaa sukupuolen vahvistamisen yhteydessä tai sen jälkeen. Sellaisessa tilanteessa jossa henkilön oikeudellinen sukupuoli on jo ehditty vahvistaa, tulisi vanhemmuusnimikkeen muuttamisen tapahtua ilmoitusmenettelyllä.

Vankeuslaki ja tutkintavankeuslaki sekä laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta

Esityksessä on kiitettävällä tavalla huomioitu, että sukupuolensa korjanneet henkilöt voivat olla vähemmistö, jonka turvallisuuden takaaminen on tarpeen vankilaolosuhteissa. Kuten esityksessä on todettu, henkilön juridista sukupuolta tulee lähtökohtaisesti pitää henkilön asemaa koskevien ratkaisujen perusteena. Tästä voitaisiin poiketa esimerkiksi vangin tai tutkintavangin itsensä turvallisuuden vuoksi.

Esityksen kirjaus ”cis-naisten mahdollisesti lisääntyvästä turvattomuuden tunteesta, mikäli osastolle sijoitetaan henkilö, joka eroaa ulkoisesti edustamansa sukupuolen keskimääräisistä piirteistä” antaa kuvan, että asiaa koskevaa arviointia voisi tehdä yksinomaan henkilön ulkoisten ominaisuuksien perusteella. Joka tapauksessa muutos vaatisi huomattavasti resursseja osastosijoittelusta päättävien kouluttamiseen sukupuolen moninaisuudesta.

Asianajajaliitto pitää sinänsä hyväksyttävänä mahdollisuutta käyttää tapauskohtaista harkintaa esimerkiksi turvallisuussyistä, mutta kehottaa valiokuntaa pohtimaan, tulisiko lakiin sisällyttää velvoite kuulla sukupuolensa vahvistanutta henkilöä ennen päätöksen tekoa. Tapauskohtaisen harkinnan mahdollistaminen edellyttää mahdollisuutta hakea päätöseen muutosta, mikä esitykseen on sisällytetty. Lisäksi päätösvallan siirtäminen korkealle tasolle tavanomaista osastosijoittelua merkittävämmän päätöksen osalta on tarpeen.

Helsingissä xx. päivänäkuuta 2022

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO

Niko Jakobsson
Suomen Asianajajaliiton pääsihteeri